

⇒ **Beginpunt route: NS-station Zaandam**

⇒ Deze route start aan de voorkant van het NS-station (centrumzijde). Steek de Provincialeweg over naar het Ankersmidplein en volg het fietspad tot u na 100 meter bij de Gedempte Gracht komt. U gaat linksaf Rustenburg in. Sla daarna de tweede straat rechts in, de Zeemansstraat. Bijna aan het eind treft u nr. 7 aan uw rechterhand.

Zeemansstraat 7

Woonhuis 19de eeuw

Blikvanger van dit huis is de witte geveltopvulling in chaletstijl. Het werken met uitgezaagde houten geveltoppen met bijbehorende windveren sluit goed aan bij Zaanse houtbouwtraditie, die ook in de 19de eeuw nog levend was. Het pand is in aanleg van hout en in 1893 gedeeltelijk versteend. Ook het interieur van de woning is van historische waarde. Het is door de plaatselijk bekende aannemer Piet Molenaar verfraaid in decoratieve stijlen van het begin van de 20ste eeuw, waaronder art deco.

architecten L. Molenaar, P. Molenaar **status** gemeentelijk monument

⇒ Aan het eind van de Zeemansstraat ziet u aan de overkant van de straat een monumentaal herenhuis.

Westzijde 38

Voormalig woonhuis reder Nicolaas Calff 2de kwart 18de eeuw

Dit herenhuis is gebouwd voor Nicolaas Calff, die leefde van 1677 tot 1734. De bakstenen gevel is rijk versierd in zogenaamde régance- en Lodewijk XV-stijl. De familie Calff was een welvarend Zaanse koopliedengeslacht. Nicolaas Calff had contacten met het Russische tsarenhuis. Behalve dat hij een rijk koopman was, kreeg hij ook bekendheid als kunstverzamelaar. De omvang van zijn bezit is bekend vanwege zijn testament. Nicolaas, die geen kinderen had, maakte zijn aanzienlijke bezittingen aan zijn neef over.

status rijksmonument

⇒ U gaat linksaf de Westzijde op en meteen weer linksaf de Stationsstraat in. Om twee oversteken over de Westzijde te vermijden, kunt u het best met de fiets op het trottoir blijven lopen. Direct rechts treft u nr. 6, verderop links nrs. 59 en 61 en aan de rechterkant ter hoogte van de kruising met Rustenburg nr. 92.

Stationsstraat 6

Voormalig doopsgezind weeshuis 1712-1713

De doopsgezinden hebben in de Zaanstreek van oudsher een belangrijke plaats in het kerkelijk leven ingenomen. Op deze fietsroute komen we dan ook diverse gebouwen tegen die deze geloofsgemeenschap heeft laten bouwen. In 1649 is op deze plaats een vermaning gebouwd. Het gebouw is in 1713 vergroot en als weeshuis in gebruik genomen. De stenen voorgevel van dit houten gebouw dateert uit dat jaar. Zoals vroeger gebruikelijk was bij liefdadigheidsinstellingen, hielden regenten toezicht op de gang van zaken. In sommige weeshuizen, zoals in dit gebouw, werd er voor hen een speciale vergader- of regentenkamer ingericht.

status rijksmonument

Stationsstraat 59 en 61

Conciërgewoning 1885

Vrijmetselaarsloge Anna Paulowna 1883

In 1881 schonk mevrouw J.C. van Wessem-Corver de vrijmetselaarsloge Anna Paulowna een perceel grond aan de Spoorstraat, zoals de Stationsstraat toen heette. Haar overleden man was vrijmetselaar geweest. Op het perceel werd een nieuw logegebouw gesticht, dat in 1883 werd ingewijd. De vrijmetselaars verhuisden daarmee van de Dam naar het pand op nr. 61. Twee jaar later werd er een conciërgewoning naast gebouwd. In de Tweede Wereldoorlog werd het gebouw in beslag genomen door de nazi's en ingericht tot kringhuis van de NSB. Het oorspronkelijke interieur en de inrichting van de zaal op de verdieping is in die tijd geheel verloren gegaan. Direct na de bevrijding heeft het gebouw gedient als tijdelijke gevangenis voor collaborateurs. Toen de vrijmetselaars hun gebouw terugkregen, was het aan een grondige renovatie toe. In 1949 werd de tempelzaal hersteld. De voorgevel is vormgegeven in een eclectische trant, geënt op het Hollands classicisme.

architecten J. en D. Eilmann, Zaandam **status** twee gemeentelijke monumenten

Stationsstraat 92

Voormalig woonhuis houthandelaar S.H. mz Kamphuis 1890, 1901 (aanbouw keuken)

Dit bakstenen pand met neogotische elementen is in 1890 door de stadsarchitect Van der Koogh (1872-1928) gebouwd in opdracht van houthandelaar S.H. mz Kamphuis. In 1901 is achter de woning een aanbouw geplaatst waarin de keuken is ondergebracht. De voordeur in de zijvleugel ligt enigszins verscholen in een portiek. Het is een origineel houten deur met bovenlicht en smeedijzeren roosterwerk voor het raam. Naast de deur is in de gevel een gedenksteen gemetseld met de tekst 'De eerste steen is gelegd door Martinus Johannes Kamphuis 12 jaar oud'. De houthandelaar was waarschijnlijk tevreden met zijn huis. Hij liet in ieder geval binnen op de schoorstenen de teksten 'Oost west, thuis best' en 'Eigen hard is goud waard' plaatsen.

architect Gerrit van der Koogh **status** gemeentelijk monument

⇒ Ook het naast gelegen pand op nr. 94, gebouwd in 1884, is een gemeentelijk monument, met name vanwege het interieur. U rijdt een stukje rechtdoor; het water over en direct rechtsaf het fietspad op (Irene Vorrinkplein). Hier ligt rechts een groot, wit gebouw.

Irene Vorrinkplein 10-31

Voormalige essencefabriek Polak & Schwarz 1930

De geur- en smaakstoffenindustrie ontwikkelde zich in de Zaanstreek tegen het einde van de 19de eeuw, met de firma Polak & Schwarz als hoofdspeler. Dit bedrijf groeide uit tot één van de belangrijkste leveranciers van smaakstoffen op de wereldmarkt. In 1930 lieten de fabrikanten een nieuwe fabriek bouwen aan de Vaart, net ten noorden van hun oude pakhuis. Er werkten toen 130 mensen bij het bedrijf. Het betonnen gebouw is uitgevoerd in de stijl van het 'Nieuwe Bouwen', wat in de Zaanstreek een zeldzaamheid is. Het ontwerp is van J. Coenraad, een leerling van Berlage. Het gebouw heeft een inwendig skelet met paddenstoelvloeren. De betonnen gevels worden onderbroken door grote stalen vensters en vensterreeksen.

In de asymmetrische voorgevel bevindt zich een traptoren met plat dak die boven het gebouw uitsteekt. De toren heeft op de middenas een liseen (verticale uitspruing) die bekroond wordt door een vlaggenmast. Links en rechts hiervan liggen de lichtsleuven van het trappenhuis en de lift. Het gebouw is tot 1960 in gebruik geweest als fabriek, daarna als school. In 2003 is het complex door woningcorporatie ZVH gerestaureerd en verbouwd tot appartementen. De oude lift is tot autolift omgebouwd, zodat de bewoners nu op het dak kunnen parkeren. Met deze verbouwing tot Maison d' Essence sleepten de architecten Zijlstra Schipper te Wormer de Nationale Renovatieprijs 2003 in de wacht.

architect J. Coenraad status rijksmonument

⇒ U kunt lopend met de fiets aan de hand links van het gebouw langs steken. Vanaf het bruggetje heeft u een mooi uitzicht op de achterkant van Maison d' Essence en op een monumentale villa op de hoek aan de overkant van het water.

Vaartkade 20

Voormalige woonvilla C. Joh. Kievit 1910

Deze villa is gebouwd in opdracht van C. Joh. Kievit, de schrijver van de Dik Tromboeken, die hoofd was van een school aan de Oostzijde. Het gebouw vertoont zowel moderne als traditionele invloeden. Het gesneden en wit geverfde houtwerk van het overstekende dak komt voort uit de 19de eeuwse chaletstijl. Ook de twee hoektorens vertegenwoordigen de traditionele bouwstijlen uit die eeuw. Modern zijn de ronde ingangspartij en de deels ronde ramen die duidelijk ontworpen zijn onder invloed van de rond 1910 populaire Jugendstil, een modestijl met golvende, vloeiende lijnen. Door de ligging aan de Vaart vormt het gebouw een markant punt in de omgeving. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het ook dienst heeft gedaan als burgemeesterswoning.

architect J.C. Francken jr. status gemeentelijk monument

⇒ U rijdt via de brug de Botenmakersstraat in. Meteen links treft u nr. 112.

Botenmakersstraat 112 en 114

Evangelisatiegebouw, orgel en kosterswoning 1906, 1784 (orgel) en 1867 (uitbreiding orgel)

In 1906 gaf de Vereniging ter Verbreiding der Waarheid opdracht een evangelisatie-lokaal met kosterswoning te ontwerpen. Jansonius ontwierp een eenvoudige zaalkerk met enkele Jugendstilkenmerken, waaronder opstaande dakstukken, de flessenhalsvorm van de voorgevel en geometrische decoraties. Aanvankelijk maakte de vereniging gebruik van een eenvoudig drukwindharmonium, maar al gauw zamelde de kerkgangers geld in voor een kerkorgel. In 1908 werd voor fl. 1.400,- het orgel gekocht dat in 1784 door de Amsterdamse firma J.S. Strümpfler gemaakt was voor de Beemsterkerk. In 1867 is het door de firma Flaes en Brünjes aanzienlijk uitgebreid. Sinds 1952 is het gebouw eigendom van de Nederlands Gereformeerde Kerk. Tegen de rechtergevel staat de kosterswoning.

architect Jan Jansonius status twee gemeentelijke monumenten

⇒ Aan het eind van de Botenmakersstraat op de hoek met de Westzijde gaat u een klein stukje naar rechts. U ziet een groot, geel gepleisterd pand en aan de overzijde van de straat een kerk.

L.J. Immink, stadsarchitect

Een veel genoemde naam op deze route is die van L.J. Immink. Deze bouwkundige (1822-1869) werd in 1849 benoemd tot stadsarchitect van Zaandam. Hij ontwierp onder meer de villa's aan Westzijde 39 en 81, het Lutherse weeshuis aan de Vinkenstraat, de voormalige HBS aan de Westzijde, de consistorie van de Bullekerk, het enorme pand Dam 2 (voormalige vrijmetselaarsloge), de voormalige synagoge aan de Gedempte Gracht en de vroegere doopsgezinde kerk aan Oostzijde 82. Immink ontwierp naar de geest van de tijd vaak brede, stenen panden van twee tot drie verdiepingen, met flauwhellende schilddaken.

Westzijde 39

Voormalig woonhuis familie Corver van Wessem 1866

Volgens de overlevering heeft de heer Corver van Wessem het huis laten vormgeven als een villa die hij ooit langs de oever van het Gardameer zou hebben gezien. Het L-vormige gebouw is ontworpen in neoclassicistische stijl en zou daarom inderdaad niet misstaan in Italië. De stenen plint, de bepleisterde muren, de houten zuilen met Corinthische kapitelen die het balkon dragen, de klassieke beelden boven het raam op de eerste verdieping en de versieringen op het dak verwijzen allemaal naar de Italiaanse bouwkunst.

architect L.J. Immink status rijksmonument

Westzijde 80

Vermaning der doopsgezinden van Westzaandam Het Nieuwe Huys, inclusief orgel 1687

In het midden van de 17de eeuw behoorde een groot deel van de bevolking in Zaandam tot de doopsgezinden, maar wel van diverse pluimages uit Nederland en België. In 1687 wisten twee groepen doopsgezinden, de Waterlandse en de Vlaamse, hun meningsverschillen te overbruggen en zij besloten tot een fusie tot de Verenigde Doopsgezinde Gemeente. De kerkgemeenschap ging direct op zoek naar een centrale plaats voor een nieuwe vermaning, zoals doopsgezinden hun kerken noemen. Een nieuwe plek werd gevonden hier aan de Westzijde, waar grond vrijkwam door verplaatsing van scheepswerven van de Binnenzaan naar de Voorzaan. Het is niet duidelijk of de scheepshelling is gesloopt of in de grond is verdwenen. Op 2 november 1687, vier maanden na het begin van de bouw, werd de eerste kerkdienst gehouden. De overheid gelastte dat bijeenkomsten alleen mochten plaatsvinden in architectonisch sobere, onopvallende gebouwen die de schijn van een kerkgebouw moesten vermijden. De 17de eeuwse vermaningen in Zaanstad, die behalve aan de Westzijde ook op een aantal andere plekken zijn te vinden, zijn hoge, ruime zalen, gedekt door houten tongewelven met aan de buitenkant oorspronkelijk houten wanden met rechthoekige vensters. Het Nieuwe Huys, ontworpen naar model van Pieter Lourens, heeft aan de binnenzijde van de gevels stenen muren. Het werd in 1862 van een stenen voorbouw in eclectische stijl voorzien.

architect P. Lourens status rijksmonument

⇒ U draait om en volgt de Westzijde in noordelijke richting, vanaf de Botenmakersstraat is dat linksaf. Na 150 meter treft u aan de linkerkant nr. 57.

Westzijde 57

Villa voormalig woonhuis en werkplaats van orgelbouwer H.W. Flentrop 1899, 1927 (verbouwing)

Deze villa is gebouwd voor de plaatselijke houthandelaar E.E.C. Dekker, die er in 1906 een houten serre achter maakte. In 1923 kocht de orgelbouwer H.W. Flentrop het pand. Hij vestigde zijn winkel en kantoor op de begane grond en ging op de etage wonen. In 1927 bouwde hij een werkplaats achter het pand. Het bedrijf van Flentrop ontwikkelde zich tot een internationaal bekend orgelbouwbedrijf. Het huis is voorzien van verschillende chaletstijlelementen. Het heeft bakstenen gevels met natuurstenen banden met bloemdecoraties op de muren en om de voordeur.

architect Gerrit van der Koogh status gemeentelijk monument

⇒ Na 150 meter staat links de Bullekerk.

Westzijde 75

Ned. Herv. Westzijderkerk (Bullekerk), incl. orgel 1638-1640

De Bullekerk was één van de eerste hervormde kerken in Zaandam. De kerk is gebouwd in renaissancestijl. Oorspronkelijk had het gebouw de plattegrond van een Grieks kruis, een kruis met gelijke armen. In 1672 en 1680 werd het gebouw aan de oost- en westzijde verlengd, waardoor de oorspronkelijke vorm verdween. De preekstoel in de kerk, rustend op een houten pelikaan, dateert uit 1644. Er zijn twee mooie glas-in-lood ramen uit 1682 en 1725.

Onder de naam Stiers Wreedheid is de gebeurtenis bekend gebleven waaraan de Bullekerk zijn naam dankt. In 1647 viel de stier van boer Jacob Eg zowel Eg zelf als diens vrouw aan. De boer stierf, de hoogzwangere vrouw Trijn Eg werd op de horens genomen en ruw omhoog geworpen. Zij overleed daarbij. Haar baarmoeder werd opengereten en haar kind Jacob werd in de lucht geboren. Het heeft daarna nog twee jaar geleefd. Allen zijn in de Westzijderkerk begraven. In gedichten, prenten en schilderijen en aardewerk is Stier's Wreedheid nog lang na de schokkende gebeurtenis uitgebeeld. In de kerk hangt boven de ingang een groot schilderij waarop Trijn door de lucht suist. De bronzen sculptuur op het kerkplein is in 1978 gemaakt door Julia M. van Verschuer.

status rijksmonument

⇒ U passeert de kerk en gaat direct linksaf de Parkstraat in. Na 200 meter ziet u links een vroeger badhuis.

Parkstraat 25

Voormalig volksbadhuis 1899

In de tweede helft van de 19de eeuw werden in de Zaanstreek badhuizen opgericht. Steeds meer begon door te dringen dat hygiëne belangrijk is om ziekte te voorkomen. Huizen waren in die tijd bij hoge uitzondering voorzien van een wasgelegenheid. Tot de komst van stromend water (na 1878 ontstond de mogelijkheid de duinwaterleiding van Amsterdam naar de Zaanstreek door te trekken) wisten de meeste mensen zich met water uit de regenput of de sloot. Halverwege de 20ste eeuw waren de meeste badhuizen weer gesloten. Het badhuis aan de Parkstraat, gebouwd in opdracht van de N.H. Vereniging 'Het Witte Kruis',

bleef tot het midden jaren zestig in gebruik. Daarna fungeerde het als kerkgebouw. Woningcorporatie ZVH verbouwt het badhuis in 2006 tot appartementen.

architect J.C. Francken Jzn status gemeentelijk monument

⇒ U rijdt terug naar de Westzijde en vervolgt uw route in noordelijke richting. Al snel ziet u links op de hoek met het smalle Stuurmanspad een witgepleisterde villa (nr. 81).

Westzijde 81

Villa 1862

Weer 'een Immink', maar dit gebouw oogt een stuk soberder dan de Toscaanse villa op nr. 39. Opdrachtgever voor de bouw was de houthandelaar C. Smit Csz., wiens naam staat vermeld op de eerste steen in de achtergevel. In 1885 liet de toenmalige bewoner, burgemeester H.J. Versteeg, het pand uitbreiden.

architect L.J. Immink status rijksmonument

Stuurmanspad

Op deze monumentenroute vindt u dwars op de Zaan diverse paden. Sommige zijn goed herkenbaar, ook in hun naamgeving, andere minder goed omdat ze er uitzien als gewone straten. Het Stuurmanspad heeft veel van zijn oorspronkelijke bouwingsstructuur behouden. Het is niet bekend hoe oud het pad precies is, want een padreglement is niet gevonden. De oorspronkelijke naam is wel bekend: Keesje Stuurmanspad. De toegang tot het Stuurmanspad ligt onopvallend tussen de bebouwing aan de Westzijde. Opvallend is de aanwezigheid van een vroegere stolpboerderij op nr. 2. Arbeiders en boeren leefden en werkten vlakbij elkaar in het centrum. Padboeren ventten hun melk uit in de buurt. Met bootjes gingen ze naar hun vee op het land in het Westzijderveld. Veel padboerderijen zijn in de 19de eeuw gebouwd.

Paden en padreglement

Toen rond het begin van de 17de eeuw door snelle bevolkingsgroei de ruimte langs de dijk schaars werd, waren mensen genoodzaakt te bouwen in het veld. Er ontstonden paden, haaks op de dijken. De mogelijkheid om deze paden door dwarspaden met elkaar te verbinden, ontbrak meestal. Zodoende ontstonden kleine, tamelijk geïsoleerde gemeenschappen. Dikwijls werd de naam van een pad afgeleid van de bewoner vooraan het pad. Zoals veel van onze appartementencomplexen tegenwoordig een vereniging van eigenaren hebben, hadden bewoners langs Zaanse paden vroeger een padreglement waarin hun rechten en plichten werden geregeld. Het zijn notarieel vastgelegde gedragsregels waaraan alle bewoners van een pad zich moesten houden. Zo werd geregeld welke bedrijvigheid ongewenst was, wat burenplichten waren en wie de sloten en bruggen moest onderhouden. Het toezicht was toevertrouwd aan padheren, die op de jaarlijkse padvergadering werden gekozen. Op overtreding van de regels stond een boete. In de 17de en 18de eeuw zijn in de Zaanstreek veel padreglementen opgesteld.

⇒ Direct op de hoek met de Langestraat staat de volgende monumentale villa.

Westzijde 87

Voormalig woonhuis E.G. Verkade jr. 1895

Dit halfvrijstaand herenhuis is gebouwd in eclectische stijl. Opdrachtgever was E.G. Verkade jr., de oudste zoon van de grondlegger van de Verkadefabrieken. Het pand is schuin tegenover 'de Ruyter' gesitueerd, de eerste fabriek van Verkade. De voorzijde is rijk voorzien van natuursteen en kunststeenelementen in rood en geel. Het pand is een voorbeeld van een gaaf bewaard gebleven herenhuis uit het eind van de 19de eeuw.

architect H.G. Jansen status rijksmonument

⇒ U passeert vervolgens de Verkadefabrieken. Rechts ligt de voormalige levensmiddelenfabriek (nr. 188), links verderop strekt zich het grote fabrieksterrein uit waarvan twee delen rijksmonument zijn (nr. 103).

Westzijde 103 en 188

Voormalig levensmiddelenfabriek Verkade 1885-1937 (de Ruyten), 1936 (chocoladefabriek)
Beschuifabriek 1931
Biscuifabriek 1927

Fabriekscomplex Verkade bestaat uit drie monumentale onderdelen: de levensmiddelen- en chocoladefabriek gelegen tussen de Westzijde en de Zaan die vanaf 1886 gefaseerd tot stand is gekomen, de beschuifabriek aan de westkant van de Westzijde uit 1927 en de ten noordwesten hiervan gelegen biscuifabriek met onder andere de beeld-bepalende watertoren uit 1930. Door de lange bouwtijd zijn in het Verkadecomplex verschillende bouwstijlen vertegenwoordigd. Het oudste deel van de brood- en beschuifabriek 'de Ruyten' (genoemd naar de molen die hier stond) en de koekfabriek zijn voornamelijk in neorenaissancestijl ontworpen. De gebouwen zijn rijk gedecoreerd met onder ander metselmozaïek, natuurstenen banden en reliëfs, smeedijzeren sierankers, een groen en geel tegeltableau met Verkade erop en een groot natuurstenen tableau met de afbeelding van een trompetterende ruiter en de jaartallen 1886-1906. De markante watertoren langs de Zaan dateert uit 1904. Sinds 2001 hebben de drie onderdelen de status van rijksmonument. De chocoladefabriek is sinds datzelfde jaar gesloten. Het complex zal een bestemming krijgen voor wonen, bedrijvigheid, horeca en leisure. Aan de noordkant van de beschuifabriek ligt het Hollandepad als woonstraat ingeklemd tussen de Verkadecomplexen aan de zuid- en westkant. Het verhaal gaat dat een werknemer van Verkade een beding heeft gesloten dat zijn huis na zijn overlijden niet aan Verkade mocht worden verkocht. De fabriek is daarom in westelijke richting uitgebreid.

status drie rijksmonumenten

⇒ Naast het fabrieksterrein ligt rechts het Politieuseum.

Westzijde 109

Woonhuis/politiemuseum midden 19de eeuw

Op de hoek Westzijde/Hollandse pad staat een wit gepleisterd huis met een rechtervleugel in neoclassicistische stijl. De plattegrond van het pand doet vermoeden dat er eerst twee zelfstandige huizen stonden, die in de eerste helft van de 19de eeuw zijn samengevoegd. Tussen het noordelijke en zuidelijke bouwdeel is in de hoek de hoofdingang gemaakt, met geschulpte decoratieve randen op de deuroplijsting en vier pijlen vanuit de hoeken in het bovenlicht. Het huis heeft dakkapellen met een rond venster onder een getoogde kroonlijst met gesneden ornamenten. Het pand doet dienst als politiemuseum.

status rijksmonument

⇒ Op dit punt heeft u een mooi uitzicht op Meypro – De Phenix aan de overkant van de Zaan. Hierover later meer. U vervolgt uw route in noordelijke richting. Direct aan uw rechterhand staat op nr. 202 een monumentaal woonhuis uit het begin van de 19de eeuw (status: rijksmonument). Daarnaast staat een voormalig weeshuis, vlak daarna komt u bij de Papenpadsluis.

Westzijde 204-210

Voormalig weeshuis Ned. Herv. Gemeente Westzaandam 18de eeuw

Tegen het huis op nr. 202 staat het voormalig weeshuis van de Nederlands Hervormde gemeente. Eén van de vertrekken heeft een betimmering uit de 18de eeuw. Er is ook een Zankamer, een kamer met zicht op de Zaan. Achter het pand staat aan de Zaan een bakstenen theekoepel uit de 17de eeuw met stucplafond in Lodewijk XV-stijl, eveneens een rijksmonument. De theekoepel is in de jaren negentig van de 20ste eeuw overgeplaatst naar deze plek.

status rijksmonument

Tussen Westzijde 214 en 216

Papenpadsluis 1727
Bedieningshuisje ca. 1860

De Papenpadsluis is een smalle sluis die via de Papenpadsloot de Gouw in het Westzijderveld met de Zaan verbindt. Vroeger ging transport van goederen nog voor het grootste deel over de Zaan en de sloten erachter. Hoe oud de sluis precies is, is niet bekend. Wel zijn er vermeldingen uit 1588, toen een valdeur (een sluisdeur die in een sponning op en neer wordt bewogen) werd verlegd, en uit 1681, toen werd besloten om de sluis te vernieuwen, te verleggen en te vergroten. In 1726 is deze sluis nog een keer vergroot, waarmee het de grootste stenen sluis in de Zaanstreek werd. De wanden zijn van baksteen met natuursteenelementen en enkele gedenksteden. Bij de sluis hoort een klein bakstenen sluiswachtershuis. Tegenwoordig fungeert het als schuur van de woning op Westzijde 214. Het huisje dateert uit het midden van de 19de eeuw.

status twee gemeentelijke monumenten

⇒ Sla even links en fiets langs de linkerkant van de sloot. Dit is het Papenpad. U komt lang vier Zaanse houten huizen in een rij. Dit is een goed voorbeeld van historiserende nieuwbouw.

Papenpad 12-14

Oud-Katholieke schuilkerk Heilige Maria-Magdalena en éénklaviersorgel 1695

Het pad had oorspronkelijk een andere naam, maar werd gewijzigd in Papenpad, toen een katholieke schuilkerk aan het pad werd gebouwd. Het padreglement is van 1754. Evenals de doopsgezinden hebben de katholieken in de Zaanstreek houten kerken gebouwd. De Heilige Maria-Magdalena is er één van. Het gebouw is een schuilkerk: het is van de weg af gezien niet direct als kerk herkenbaar. De kerk is in 1695 gebouwd als parochiekerk van de Heilige Maria. Na de kerkscheuring in de 18de eeuw kwam het gebouw in handen van de oud-katholieken. De preekstoel in de kerk stamt nog uit de bouwtijd. Het 17de eeuwse orgel is afkomstig uit de gesloopte schuilkerk 'de Pauw' in Amsterdam. In 1928 werd de oude pastorie door nieuwbouw vervangen.

status rijksmonument

⇒ Over het hek heeft u zicht op het Verkadeterrein. Ga terug naar de Westzijde en vervolg uw route noordwaarts. Het woonhuis aan uw rechterhand op nr. 240 is gebouwd in het begin van de 19de eeuw (status: rijksmonument). Het huis ernaast op nr. 242 stamt uit 1750 (status: gemeentelijk monument). Daarnaast staan rechts de volgende twee monumentale woonhuizen.

Westzijde 254-256

Bakstenen woonhuis 17de eeuw

Dit bakstenen huis bestaat uit twee delen die haaks op elkaar staan. Boven de ingang is een gevelsteen te zien met de tekst 'Anno 1728' – vermoedelijk verwijzend naar een versterking van een oorspronkelijk houten huis - en de beeltenis van een arend. De oudste fase van het gebouw dateert uit de 17de eeuw. De twee kleine ovale raampjes (ossenen) met Lodewijk XIV bladdecoratie rondom in de rechter zijgevel zijn mogelijk in de tweede helft van de 19de eeuw of recenter geplaatst. Achter dit pand staat het niet monumentale, maar wel karakteristieke wit gestuukte pand 'de Olijftak'. In 1891 startte Albert Wijnberg hier een handel in patentolie en carbid. Het bedrijf verhuisde in 1961 naar het industriegebied Achtersluispolder. Enkele jaren geleden is 'de Olijftak' verbouwd tot appartementen.

status rijksmonument

Westzijde 258

Grotendeels houten woonhuis 18de eeuw

Tegen het pand op nr. 254-256 aan staat een grotendeels houten huis met een verdieping en een schilddak. In de tweede kwart van de 18de eeuw zijn enkele woonhuizen samengevoegd tot het huidige pand. Tegen de oostelijke achtergevel is een aanluing en een Zaankamer gebouwd. De omlijsting van de ingang en de door consoles gedragen kroonlijst dateren uit de 19de eeuw.

status rijksmonument

⇒ Tussen de huizen door ziet u aan de overkant van de Zaan het grote monumentale complex van Oostzijde 193, Zwaardemaker (zie later in de route).

⇒ Direct aan de linkerkant treft u het volgende 18de eeuwse huis.

Westzijde 155

Grotendeels houten woonhuis 18de eeuw

Dit is een grotendeels houten woonhuis met aan de westkant een brede aanluing. De oudste fase van het gebouw dateert vermoedelijk uit het begin van de 18de eeuw. In het midden van de 19de eeuw is de huidige voorgevel aangebracht.

status rijksmonument

⇒ Na 150 meter staan aan de linkerkant van de weg drie woonhuizen, waarvan de nrs. 183-185 en 187-189 een monumentale status hebben. Het kleine huisje met stenen voorgevel op nr. 191-193 dateert uit het midden van de 19de eeuw.

Westzijde 183-185

Houten woonhuis in L-vorm 1625

Dit is één van de oudste huizen van de Zaanstreek. Eerste bewoner was Pieter Heyndricksz. Aeyt, lid van een vooraanstaande doopsgezinde familie. Hij was leraar en voorganger van de doopsgezinde kerk. De familie Aeyt bezat verschillende molens. De welvarendheid van de eerste eigenaar blijkt uit het vloeroppervlak van de woning, meer dan 90 vierkante meter, en het gebruik van wagenschot: dunne eikenhouten planken die werden gebruikt voor het bekleden van wanden in huizen en schepen.

Vanaf 1842 werd het pand bewoond door Willem Dekker Pz., meesterschilder. Via een bruggetje vanaf de straat werd het erf bereikt dat bestond uit een tuin met vruchtbomen en een vijver. Aan de oostkant keken de bewoners uit op diverse molens. Bij de restauratie in 1988 is de 19de eeuwse situatie als uitgangspunt genomen. Een van de kenmerken daarvan is dat de huizen bijna diagonaal op de weg staan. Het pand staat al sinds 1965 op de monumentenlijst.

status rijksmonument

Westzijde 187-189

Dubbel houten woonhuis derde kwart 19de eeuw

Een houten pand met twee bouwlagen is een zeldzaamheid in Zaanstad. Dat is dan ook één van de redenen waarom deze woning in 2003 de status van monument heeft gekregen. Het pand is lange tijd in het bezit geweest van één familie. Er was een zakkenprikkerij in gevestigd.

status gemeentelijk monument

⇒ Voor de brug rechts ziet u op nr. 278 een stenen pand. Dit is de oude directievilla van de gasfabriek. Deze directeuren moesten vroeger op het terrein wonen. Op deze wijze werd de veiligheid zoveel mogelijk gewaarborgd. U steekt het kruispunt over. Verderop rechts ziet u een helder groen huis en daar tegenover een groot gebouw.

Westzijde 352

Woonhuis in L-vorm begin 19de eeuw

Dit woonhuis bestaat uit twee delen: een huis aan de linkerkant (een voormalige winkel) en een huis aan de rechterkant. De linkervleugel is van hout met een ingezwenkt voorschot, versierd met zijmeanders en een bekronend fronton. De rechtervleugel heeft een bakstenen voorgevel, een hoekvenster en een ingang tussen pilasters. Het pand is onlangs gerestaureerd.

status rijksmonument

Musea

Politiemuseum
Westzijde 109
1506 GB Zaandam
Tel. 075 – 635 20 66

Openingstijden: eerste en derde zondag van de maand van 12.00 tot 16.00 uur.
Groepen ook op afspraak.

Molenmuseum
Museumlaan 18
1541 LP Koog aan de Zaan
Tel. 075 – 628 89 68
www.zaansemolen.nl

Openingstijden: dinsdag t/m vrijdag van 11.00 tot 17.00 uur,
in het weekend van 13.00 tot 17.00 uur.

Zaans Museum
Schansend 7
1509 AW Zaandam
Tel. 075 - 616 28 62
www.zaansmuseum.nl

Museum Czaar Peterhuis
Krimp 23
Tel. 075 - 616 03 90
www.zaansmuseum.nl / *bezoekers / dependances*

Openingstijden:
- van 1 april tot en met 31 oktober: dinsdag tot en met zondag van 13.00 tot 17.00 uur
- van 1 november tot en met 31 maart: in het weekend van 13.00 tot 17.00 uur

Uitgave

Afdeling Wonen, Monumenten en Bestemmingsplannen
Dienst Wijken
Gemeente Zaanstad
September 2006

Samenstelling en redactie

Willeke Koops

Medewerking

Monumentencommissie Zaanstad
Vereniging Zaans Erfgoed

Creatie

Het Pakhuis, Wormer

Foto's

Omslag, detailopname Verkade en Huis met de Haan: Anton van Daal.
Overige foto's: gemeente Zaanstad.

Geraadpleegde bronnen

De monumenten van geschiedenis en kunst van Waterland en omgeving, J.J.F.W. van Agt, 1953
Encyclopedie van de Zaanstreek, J.P.Woudt en K.Woudt e.a., 1991
Houten pakhuizen en schuren gebouwd in de Zaanstreek in de periode 1600-1940, vereniging tot Behoud van Monumenten van Bedrijf en Techniek Zaanstreek, 1992
Molens in Noord-Holland, W. van der Markt en J.M.Valent, onder redactie van B.W. Colenbrander e.a., 1981
Mooi Zaans, P. Roggeveen, uitgave Somass Bouwbedrijf, 2003
Zaanstreek architectuur en stedenbouw 1850-1940, P. Kleij, 2003

ISBN

90-806620-5-4

Omslag

Wapen van Oostzaandam, Zuiderkerkstraat 1-3